

УДК 336.2

*В. Гусєв, канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри правознавства
Севастопольського інституту банківської справи Української академії банківської справи
Національного банку України (м. Севастополь)*

СВОЄРІДНІСТЬ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВАТИКАНУ

У статті досліджуються питання історичного виникнення міста-держави Ватикану, надана його загальна характеристика. Розглянуто проблему формування фінансових джерел Ватикану та їх практичного використання. Наводяться приклади порушень святим престолом морально-релігійних засад під час здійснення фінансово-комерційних діяльності, а також факти відхилення від нормативно-правових норм.

Ключові слова: Ватикан, Святий Престол, католицизм, Папа Римський, фінансова діяльність, етика, правові норми, Україна.

Постановка проблеми. Складності щодо вивчення історії виникнення Ватикану та особливо його діяльності після Другої світової війни пов'язані з невеликою кількістю досліджень наукового плану. Більшість друкованих видань мають інформаційно-публіцистичний або рекламно-туристичний характер. Багато напрямів практичного життя Святого Престолу знаходяться під впливом певних “табу” релігійного та фінансового характеру. З одного боку, Ватикан здійснює різноманітну діяльність у духовно-релігійній, дипломатичній, культурологічній сферах, з іншого, він залишається достатньо закритою соціальною структурою. Отримання об'єктивної інформації стосовно фінансової діяльності центру католицької церкви відбувається фрагментарно та випадково. Цей процес позбавлений відкритості, прозорості та демократизму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У другій половині ХХ ст. вітчизняні роботи, присвячені Ватикану, переважно мали критично-атеїстичний характер, хоча торкались проблем історичного взаємозв'язку релігії, політики та фінансів [1–5]. У деяких публікаціях було розглянуто безпосередньо проблему взаємодії Ватикану і України [6, 7]. Вагомий внесок у дослідження діяльності Ватикану внесли праці Т. В. Зенової, яка досліджувала Святий престол як в історико-хронологічному, так і проблемно-теоретичному аспектах [8, 9, 10]. Базова інформація стосовно Ватикану міститься у довідково-інформаційній літературі [11] або джерелах мережі Інтернет [12, 19, 21]. Комплексно досліджує проблему релігійної і політичної діяльності римських понтифіків

І. Р. Григулевич [13]. Д. Вейгель присвятив своє двотомне видання Іоанну Павлу ІІ, в якому він зробив не лише біографічний опис, а й ретельний психологічний портрет першого не італійця на Святому Престолі, починаючи з ХVІ ст. [14]. Церковна кар'єра та і взагалі діяльність передостаннього Папи Римського зруйнувала дуже багато стереотипів. Існують навіть видання, які розраховані на масового читача, де критично-пародійно викладена концепція “легкого шляху” до успіху, навіть за допомогою Бога [15]. Дуже рідко, але зустрічаються публікації в періодичних виданнях, які б розкривали питання фінансово-правової діяльності Ватикану та мали б аналітичний характер [16].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Різноманітними авторами відпрацьовувалась низка питань стосовно не лише релігійної діяльності Ватикану. Проте, на нашу думку, недостатнім є вивчення проблеми власне фінансово-правової складової цієї діяльності. Основні бар'єри, що гальмують її розв'язання, пов'язані з історичними традиціями існування церкви як внутрішньо згрупованого системного формування, яке забезпечує надійний захист від зовнішнього втручання. Крім того, майже відсутня інформація в офіційних ЗМІ стосовно фінансової діяльності Святого Престолу. Власне тому основною метою статті є визначенні поняття “Ватикан”, аналіз історичного формування його фінансових структур та фрагментарно можливе дослідження їх діяльності на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Різноманітні дослідження Святого Престолу завжди викликали зацікавленість як у фахівців, так і в численних пересічних громадян.

Слід зазначити, що літератури, яка безпосередньо стосується визначеної теми, замало. Це, безумовно, пов'язано з подвійною корпоративністю збереження інформації як з релігійної точки зору, так і з фінансової.

Термін “Ватикан” використовується щонайменше у чотирьох аспектах: по-перше, як назва одного з семи пагорбів, на яких розташоване місто Рим; по-друге, це комплекс споруд, включаючи Сікстинську капелу, в якій за історичної традиції з XV століття обирають нового Папу Римського; по-третє, це офіційна резиденція пап, починаючи з 1870 р.; по-четверте, це територія міста-держави розміром у 44 га, яке виникло у 1929 році у результаті підписання Латеранських угод [17, 56].

Офіційні мови – італійська та латинська. Сучасна грошова одиниця – євро. Від VIII ст. до 1871 р. це місто – центр Папської держави, до складу якої входили декілька регіонів, що мали територію близько 15 тис. км² з населенням понад 3 млн. осіб. У 1871 р. вона була включена до складу італійського королівства. Роль міністрів у системі державного устрою Святого Престолу виконують спеціальні комісії – конгрегації. Вперше вони були створені на основі рішення Папської Канцелярії за часів правління Павла III за №1542. Згідно з останньою реформою Римської курії, яка була проведена на основі апостольської конституції “Pastor Bonus” та вступила в дію 1 березня 1989 р., в системі Святого Престолу нараховувалось 9 конгрегацій.

Нова редакція Основного Закону Ватикану була прийнята Папою Римським Іоанном Павлом II 26 листопада 2000 р. та вступила в дію 22 лютого 2001 року.

Голова Ватикану обирається під час таємних виборів колегиї кардиналів. Папі належить верховна законодавча та виконавча влада. Функції прем'єр-міністра виконує держсекретар. Адміністративне керування територією Ватикану здійснюється спеціальною комісією у складі п'яти кардиналів, а також губернатором, який підпорядкований цій комісії. Церемоніальні функції здійснює швейцарська гвардія (110 осіб у 2005 р.), а охорону територіальної цілісності покладено на Італію.

Судова влада у Ватикані реформована згідно з новим Кодексом канонічного права, прийнятим у 1987 р. з ініціативи Іоанна Павла II. Сучасними судовими органами є колегіальний суд, суд присяжних та апеляційний суд.

Нещодавно італійський журнал “Темпо” надрукував інформацію стосовно ватиканського

майна, до якого належить: п'ять загальних споруд; шість церков; три цвинтарі; залізничний вокзал, хоча пасажирський рух там відсутній, а здійснюється перевезення товарних вагонів; чотири поштові відділення; друкарня; суд; чотири казарми; пункт пожежної охорони; фабрика мозаїки; лабораторія, в якій здійснюється реставрація гобеленів; готель під назвою “Притулок святої Марії”; тюрма; крім того, Папа має літню резиденцію у Кастель-Гандольфо за межами Рима [18, 1]. З 1939 р. сюди ж була перенесена обсерваторія Ватикану.

За розвиток стосунків із країнами Східної Європи, зокрема з Україною, відповідає Конгрегація для Східних Церков. У 1919–1920 р. УНР (Директорія) намагалася встановити повноцінні дипломатичні відносини з Ватиканом. Коли у 1963 р. до Риму після багаторічного заслання до Сибіру прибув митрополит Йосип Сліпий, йому була надана окрема резиденція. Від вересня 1970 р. Храм святого Сергія і Вахка, згідно з декретом Папи Павла VI, став першою українською парафіяльною церквою в Римі. Відповідно до Постанови Президії Верховної Ради УРСР № 1123-12 від 3 червня 1991 р. були затверджені заходи щодо врегулювання державно-релігійних взаємовідносин України та Ватикану. Під час переговорів у Києві 9–12 січня 1992 р. була досягнута домовленість встановити відносини на рівні Апостольської Нунціатури з боку Святого Престолу і Посольства з боку України. Основна вага відносин України з Ватиканом припадає на політико-дипломатичну, гуманітарну та культурну сферу. У 2001 р. Папа Римський відвідав Україну, зокрема Київ та Львів.

Унікальність Ватикану полягає в тому, що ця держава існує без податкової системи, яка є головним джерелом доходів в більшості країн світу. У Ватикані відсутні обмеження щодо ввозу та вивозу валюти [11, с. 155].

Фінансова структура Ватикану створювалась протягом тривалого часу. З XI ст. за грошові справи Святого престолу відповідала Апостольська палата. Перший банківсько-церковний заклад був створений у 1605 р. під час правління Папи Павла V. На початку XIX ст., за дорученням Папи Пія IX був розроблений проект нового понтифікального банку, який у 1847 р. став першим емісійним центром папської держави. У 1851 р. на допомогу йому був створений Римський банк. Після об'єднання Італії у 1870 р. Святий Престол був повністю позбавлений права випускати гроші, тому що він отримав екстериторіальний статус. Незалежність

Ватикану була проголошена фашистським диктатором Беніто Муссоліні, який підписав з кардиналом Гаспаррі Латеранську угоду. Згідно з цією угодою Ватикан проголошувався суверенною державою з власним бюджетом, грошима, законами. Ватикан отримав компенсацію у розмірі 1,750 млрд італійських лір (90 млн дол.). Всі релігійні асоціації, ордени, конгрегації отримали статус юридичної особи з правом володіння та розпорядження будь-яким майном. Емісію грошей здійснював виконавчий орган влади – Губернаторство Ватикану. Вирішенням інших фінансових питань займався Інститут релігійних справ (більш відомий як Ватиканський банк), що став наступником Банку Святого Духа, Папського банку і Римського банку. Стосовно структурних елементів Ватикану викликає зацікавленість діяльність “Громади Ісуса” – це офіційна назва ордену ієзуїтів, який був сформований наприкінці середньовіччя. “Громада Ісуса” не обмежується лише релігійними справами. Вона має значний успіх на теренах бізнесу, володіє великими капіталами, більшість з яких вкладена у підприємства, розташовані в США, ФРН, Італії, Іспанії. Про багатство ордену італійський публіцист Дж. Гриллі писав: “Различные религиозные ордены, особенно иезуиты, а также некоторые собственно ватиканские учреждения инвестировали капиталы во многих странах. Эти капиталовложения охватывали самые различные сферы экономической деятельности – операции с недвижимым имуществом и нефтяными компаниями, кофейные плантации и авиационные заводы, крупные финансовые холдинги и судоходные компании”. Відсутня можливість навести інформацію щодо фінансового становища “Громади Ісуса”, оскільки ця сторона її діяльності покрита таємницею. В цьому відношенні ієзуїти наслідують приклад папського престолу, який зберігає у таємниці власне фінансово-майнове становище [1].

Величезну роль щодо збільшення багатства Ватикану відіграв банкір Бернардіно Ногаро, що виконував обов’язки міністра фінансів при папах Пію XI та Пію XII. Невипадково, що після його відставки архієпископ Нью-Йорка сказав наступне: “Він був величезним явищем у житті католицької церкви після Ісуса Христа”, тому що зробив з Ватикану фінансову імперію. Головним фінансовим інструментом Ногару було звернення коштів на купівлю акцій та підприємств по всьому світу. Ватикан вкладав гроші у сферу нерухомості, брав участь у діяльності Нью-Йоркської біржі, інвестував

грошові кошти у General Motors, General Electric та інші. Він був співвласником мережі готелів Hilton в Італії, Watergate у США, йому належали акції італійської фармацевтичної компанії Industria Farmaceutica Serono. У 1970 році стало відомо, що остання корпорація займається випуском не лише ліків, а й контрацептивів (протизаплідних засобів), що є порушенням Божого закону.

Декілька років тому з’явилась інформація про те, що у США католицькі священники були причетні до спокушання неповнолітніх. Наприклад, єпархія Порт-Ленда збанкрутувалась внаслідок фінансових витрат щодо захисту своїх членів від звинувачень у сексуальних домаганнях. Значну частку своїх доходів Ватикан втрачає внаслідок зменшення довіри парафіян. Ватикан є практично єдиною країною, яка має дефіцит, але не має боргів. Дефіцит бюджету Ватикану (млн. дол.) складав у 1991 р. – 100, у 1999 р. – 0,26; у 2002 р. – 16 [15, 69].

Ватикан не має власної промисловості, його населення не займається сільським господарством, хоча він є власником землі у різних країнах світу.

Сучасні фінансові джерела Ватикану складаються з наступного: а) співпраці з міжнародними банками (Банк Родшильда, Моргана, “Креді Сюїз”, “Швейцарський кредит”, “Амброз банк” в Лондоні та інші); вкладів Ватикану в італійські банки, які складають близько 32 000 млрд лір (банк Рима, комерційний банк Італії, банк “Святого Духа” та інші); б) участі у 33 міжнародних організаціях та органах (наприклад, Міжнародному агентстві з атомної енергетики, Міжнародній організації праці, ОБСЄ, Лізі арабських країн); в) діяльності “Інституту релігійних справ”, який був заснований ще у 1887 р. В 1984 р. його бюджет складав понад 4 млрд доларів; г) внесків католиків усього світу (у 2007 р. Ватикан отримав 67 млн євро, з них 27 млн. дол. внесли американці); внесків безпосередньо італійців, які вони роблять добровільно в будь-яку конфесію. Наприклад, у 2002 р. Італійська єпископальна конфесія отримала 908 млн євро. Ці пожертвування отримали назву “Гроші Святого Петра”, які щорічно робляться 29 червня в день церковного свята апостолів Петра і Павла; д) власної підприємницької діяльності. В 2005 р. дохід лише від продажу поштових марок склав 4,5 млн євро, крім того у продажу є монети з зображенням Папи, різноманітні релігійні предмети та сувеніри; е) доходів від інформаційної діяльності. Крім офіційної газети “Оссерваторе Романо” Ватикан видає більше

1 000 газет та часописів п'ятдесятьма мовами. Його радіостанція веде передачі сорока п'ятьма мовами, з 1949 р. працює власний телецентр, з 1996 р. Ватикан був приєднаний до мережі Інтернет; є) участі у фінансовій діяльності різноманітних фірм. Ватикан є акціонером італійської будівельної фірми “Дженерале іммобіліаре”, він контролює більшість верфей країни, морську компанію “Італія”, авіакомпанію “Ал Італія”, телефонну мережу, компанію “Фінсідер”, яка володіє 90 % акцій виробництва чавуну в Італії [19].

Англійський часопис “Економіст” підрахував, що у 1969 р. Ватикан мав контроль над пакетом акцій за кордоном на суму 5 млрд доларів, що у 2 рази більше суми, контрольованої урядом Великобританії. Святий престол вкладає власні кошти у світові будівельні компанії, виробництво джерельної води, ігрові будинки в Сан-Ремо та Монте-Карло, підприємства по видобутку газу, виробництво електроенергії, транспорт, туристичну фірму “Чіт” та інше.

4 листопада 1979 р. відбулося надзвичайне пленарне засідання кардиналів Ватикану, на якому були присутні 108 осіб із 130 запрошених. Ця консисторія була присвячена обговоренню фінансового стану Ватикану. Справа в тому, що Іоан Павло II, ретельно вивчивши стан казни, виявив дефіцит у 20 240 тис. дол., який, на його думку, необхідно було ліквідувати за рахунок діяльності кардиналів.

Фінансові проблеми, за повідомленнями друкованих видань, виникли через наступні обставини. У 60–70 рр. ХХ ст. Ватикан здійснював різноманітні фінансові операції через міланський “Банка уніоне”, який очолював сицилійський адвокат Мікеле Сіндона. У 1974 р. банк був проголошений банкрутом, а Ватикан втратив значну суму. Наступна інфляція, енергетична криза, невдалі спекулятивні угоди ще більше ускладнили фінансовий стан Ватикану. Смерть Павла VI та Іоана Павла I, процедура обрання двох нових пап призвели до величезних витрат (близько 40 млн дол.). Потрібні були гроші також на підвищення платні службовців курії (з 1971 р. вона не зростала, хоча ліра значно знецінювалась). Для вирішення цього питання була навіть створена відповідна профспілка під назвою “Організм на захист прав службовців Ватикану”. Які заходи було впроваджено та як практично вони були здійснені – невідомо, що взагалі притаманно фінансовій діяльності католицької церкви. Історично доходи та витрати Ватикану є таємницею. Згадують, що у 258 р. Лоренцо,

скарбник папи Сікста II, віддав перевагу смерті під катуванням, ніж повідомити імператору Валеріану джерела церковних прибутків. Він отримав статус святої людини та вважається заступником ватиканських фінансистів.

Колись церква відхилялась від комерційних угод, які ще в середньовіччі засуджував Фома Аквінський. Однак вже близько 500 років гаслом деяких фінансових справ духовенства є прислів'я: “Без грошей месо не служать”, тому крім традиційно-ортодоксальної фінансової діяльності деяких структур Ватикану існують і інші.

Влітку 2009 р. була надрукована книга журналіста Джанлуїджі Нутці “ООО Ватикан”, в якій зазначені наступні цікаві факти: а) Ракс – банк Німеччини, заснований католицькими монахами, був звинувачений у вкладі грошей в американську фармакологічну компанію Wyeth, що виробляє протизаплідні пігулки, а також в акції міжнародного концерну BAE Systems, який випускає атомні підводні човни, ракетні системи та бойові літаки. 870 тис. євро були вкладені в тютюнову корпорацію British American та Imperial Tobacco; б) ірландський чернечий орден “Християнські брати” був звинувачений у 2003 р. на конференції католицьких єпископів США за вкладання десятків мільйонів доларів у компанії, які зайняті у виробництві порнопродукції; в) Ватикан здійснює офшорні операції, не маючи формального статусу офшорної юрисдикції, що робить його недосяжним для будь-якої регламентації та захищає від попадання до “чорних списків”; г) у грудні 2008 р. прокуратура Італії почала розслідування схеми відмивання грошей Ватиканом італійським банком Uni Credit, через який планувалось перевести на рахунок невідомих осіб 23 млрд євро [20].

У зв'язку з цим неவிпадково 30 грудня 2010 р. Папа Римський Бенедикт XVI підписав указ стосовно збільшення прозорості фінансових операцій Ватикану, після того як у вересні 2009 р. уряд Італії конфіскував активи Ватикану на суму 30 млн дол., які було призначено для фінансування проявів тероризму та відмивання мафіозних грошей керуючим банком Естори Готті Тедеші [21].

На превеликий жаль, вже цього року Ватикан знов опинився у центрі скандалу. У Вашингтон було відправлено заступника мера Ватикану архієпископа Карло Маріо Вігано, після того як він звинуватив Банк Святого престолу в корупції, фальсифікації документів, мільйонних розкраданнях та укладанні угод з будівельними компаніями з юридичними порушеннями [22].

Додали ще олії у вогонь невдалі спроби діяльності Ватикану на біржі. У 2003 р. під час операцій з цінними паперами Ватикан втратив 11,6 млн євро, а під час здійснення валютних операцій (у зв'язку з падінням курсу долара) – 32,8 млн євро. В останні роки щорічні витрати Ватикану перевищували прибутки у середньому на 10 млн євро. Не були отримані очікувані переваги від вступу Ватикану у зону євро (у 2000 р.). Незважаючи на те, що Ватикан не є членом Євросоюзу, йому був даний дозвіл на внутрішнє використання євро. Крім того, він отримав доступ до європейських платіжних систем. У 2004 р. папській державі вдалося подолати фінансову кризу (доходи склали 254,4 млн дол., витрати – 241,7 млн дол.) [15, с. 270].

Таким чином, Римсько-католицька церква стає все більше активним інвестором, зміцнює власну позицію на світовому ринку, використовуючи при цьому інколи аморальні засоби. Історичною спадщиною стосовно сучасного Ватикану слід вважати афоризм Павла VI: “Церква не тільки має бути бідною, а й виглядати такою”. Фінансово-правова діяльність Ватикану потребує різноманітної модернізації та вдосконалення без негативного впливу ринкових відносин, забезпечення елементів прозорості та прилюдності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, слід зробити такі висновки:

1. Сучасний Ватикан як центр католицького світу має всі атрибути міста-держави, які були забезпечені підписанням Латеранських угод у 1929 році.

2. Ватикану притаманна багатовекторна сфера діяльності, включаючи не лише релігійно-духовну складову, а й політичну, дипломатичну, економічно-господарську, фінансову та інші.

3. Фінансова діяльність Ватикану трансформувалась під впливом ринкових відносин, вона потребує вдосконалення в бік більшої прозорості, що цілком співпадає з загальносвітовою тенденцією реального забезпечення демократичності і плюралізму думок та практичних дій.

У подальших наукових пошуках необхідно дослідити проблеми всебічного забезпечення інформаційного супроводження фінансової діяльності Ватикану, позбавлення його від неприпустимих “зірці” католицизму елементів аморальності або деструктивності релігійних та загальнолюдських цінностей.

Список літератури

1. Великович Л. Н. Черная гвардия Ватикана / Л. Н. Великович. – М. : Мысль, 1985. – 271 с.
 - Ковальский Н. А. Католицизм и дипломатия / Н. А. Ковальский. – М., 1969. – 170 с.
 - Красиков А. А. Ватикан: история и современность / А. А. Красиков. – М., 1991. – 138 с.
 - Лаврецкий И. Ватикан: религия, финансы и политика / И. Лаврецкий. – М.: Политиздат, 1957. – с. 152.
 - Моравский З. Ватикан издали и вблизи / З. Моравский. – М. : Наука, 1981. – С. 241–261.
 - Рубльова Н. Ватикан і Україна: спроба поширення й збереження римсько-католицької ієрархії (1917–1939) / Н. Рубльова // Християнство і духовність : зб. наук. ст. – К., 1998. – С. 37–44.
 - Горбач С. І. Деякі аспекти відносин між Ватиканом та УРСР після Другої світової війни (1945–1953) / С. І. Горбач // ІЖ, 1998. – № 6. – С. 19–27.
 - Зонова Т. В. Ватикан. Дипломатия Ватикана в контексте эволюции европейской политической системы / Т. В. Зонова. – М., 2000. – 167 с.
 - Зонова Т. В. Ватикан / Т. В. Зонова. – М., 2001. – 191 с.
 - Зонова Т. В. История Ватикана : власть и римская курия / Т. В. Зонова. – М., 2002. – 189 с.
 - Енциклопедія сучасної України : у 25 томах. Том 4 / Співголови ред. ради Дзюба І., Жуковський А., Романов О. – К. : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. – С. 154–155.
 - Ватикан: справка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://geography.kz/strany/isctoriko-ekonomicheskaya_spravka_Vatikana.
 - Григулевич И. Р. Папство. Век XX. – 2-е издание, доп. / И. Р. Григулевич. – М. : Политиздат, 1981. – 532 с.
 - Вейгель Д. Свидетель надежды : Иоанн Павел II. В 2-х кн.: пер. с англ. / Д. Вейгель. – М. : ООО “Изд-во АСТ”, 2001. – 672 с.
 - Браславец А. Господь мой брокер / А. Браславец, Ю. Перепечаченко // Бизнес. – № 35. – 2005. – С. 68–71.
 - Бакли К. Господь – мой брокер / К. Бакли, Д. Тирни. – М. : БСГ-Пресс, 2203. – 69 с.
 - Католицизм: Словарь атеиста. – М. : Политиздат, 1991. – 320 с.
 - Грушка Б. Католическая “этика финансов” / Б. Грушка // “Економ”. – 24 сентября. – 2009.
 - Ватикан – государство без налогов [Электронный ресурс] // Режим доступа : <http://knowledge.allbest.ru/geography/2c0b65635b3ad68a4c43a89421216c270.html>.
 - Минин С. Отмытые финансы Ватикана / С. Минин // Независимая газета. – 07 октября. – 2009.
 - Указ Папы Римского увеличит прозрачность финансовых операций Ватикана [Электронный ресурс] // Режим доступа : www.baltinfo.ru/2010/12/30/ukaz-Papy-Rimscogo-180354.
 - Ничкало Н. Ватикан в центре скандала / Н. Ничкало // Голос Украины. – 2012. – № 17. – С. 7.
- Отримано 25.02.2013

Аннотация

В статье исследуются вопросы исторического возникновения города-государства Ватикана, предоставлена его общая характеристика. Рассмотрена проблема формирования финансовых источников Ватикана и их практического использования. Приводятся примеры нарушений святым престолом морально-религиозных принципов во время осуществления финансово-коммерческих деятельности, а также факты отклонения от нормативно-правовых норм.

Summary

The article deals with the historic appearance of the city-state Vatican and its general characteristics. The formation and the use of the financial sources of Vatican have been viewed. The samples of moral and religious principles violated by the Holy See during certain financial and commercial activities as well as the facts of the deviation from legal standards have been also presented in the article.

Гусев, В. Своєрідність фінансово-правової діяльності Ватикану [Текст] / В. Гусев // Правовий вісник Української академії банківської справи. - 2013. - N 1(8). - С. 30-35.